

УДК 1 (091): 141.2-3

СОЦІО-КУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗМІНИ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «МИТЬ»: ВІД ПЛАТОНА ДО К'ЄРКЕГОРА

Олександр Кирилюк

Стаття присвячена дослідженню впливу соціо-культурних чинників на еволюцію змісту такого «екзотичного» поняття, як «на млі ока». Попри свою маловідомість для сучасних філософів у своїх витоках, більшості з них воно знайоме під термінологічною формою «момент», «øjeblikket» (ойєблікет) С. К'єркегора або «Augenblick» (айгнблік) М. Гайдегера. Дослідження показало, що це транзитивне поняття виражає певний позачасовий стрибкоподібний перехід. Це може бути стрибок у зміні станів речей або явищ, або перехід від кінцевого світу речей до потойбічного світу вічності, або своєрідний прорив-прозріння людини, котрий приводить її від занепопального темпорального стану до стану автентичної темпоральності. Попри збереження вказаного ядерного змісту атемпорального миттєвого стрибка, це поняття під впливом зазначених факторів еволюціонувало від онтології через теологію до антропології та екзистенціалізму.

Ключові слова: мить, на млі ока, момент, Платон, Августин, Стридонський, К'єркегор, Гайдегер

Концептуалізація проблеми. «Парменід» Платона. Поняття *миті* звертало на себе увагу багатьох філософів та богословів, котрі вдавалися до аналізу та розвитку питання про метафізичні аспекти переходу від часовості до вічності або будь якого переходу, котрий призводить до трансформації того, що переходить в інший стан, на дещо принципово інше, неоднорідне та несумісне із станом, в якому перебувало це дещо до завершення переходу.

На відміну від тих смислових рамок, в які у відповідності до власних світоглядно-культурних установок вводив поняття *миті* той чи інший його дослідник, суть проблема залишалась напрочуд незмінною – яким чином у логіці темпоральності (*час, пройдешиє, прийдешиє, теперішиє*) та її антиподу – *вічності* ми можемо схопити цей перехід.

Вперше суть проблеми чітко сформульовано у діалозі Платона «Парменід», де йшлося про перехід від невимовного передсвітового атемпорального нерухомого начала, *Одного* (to Hen), у світ множинних речей: котрі підпорядковані часу та перебувають у невпинному русі.

Іншими словами, *суть проблеми* – логічна, вирішення якої полягає у спробах знайти можливість виразити перехід станів речей чи явищ у поняттях. Ця ситуація схожа з добре відомими апоріями Зенона – цей перехід через мить від одного стану до іншого теж є апорією, «апорією часу та вічності (що сходиться до Парменіда і Зенона Елейського)» [Ковельман 2016 с. 113]. Ми переконливо знаємо, що Ахіллес наздожене черепаха, і що річ, яка має потенцію руху, перебуваючи у спокої, цю потенцію здатна актуалізувати. Описати цей перехід як наслідок накопичення змін в об'єкті, що не рухався, до руху, або від речі, що рухалась та зупинилась, змістовно не складно. Такий перехід можна пояснити тим, що річ

накопичила якусь потенційну енергію (парова машина запрацює лише тоді, коли тиск пари досягне певного рівня), реалізує свої здібності (джгутіки м'язів зрушують весь організм з місця, розкрутившись), піддається дії закону гравітації (застояла вода з водосховища за греблею почне стікати вниз, коли відкриються шлюзи) тощо. Але проблема опису переходу як раз у тому, як цей перехід висловити у несумісних категоріях, приміром, руху та спокою, коли на їхньому стику має бути щось таке, що вже не рухається, але вже й не знаходиться у стані спокою – і тут Платон насправді докладає титанічних зусиль, щоб досягти позитивного результату.

Зазвичай визнається, що цей перехід відбувається у часі, тобто, для його реалізації потрібен певний часовий інтервал, який має початок та кінець, однак залишається питання стосовно темпоральності самого *моменту* переходу. І тут ми маємо таку логічну колізію, котра не виключає, що у цей момент одна й та сама річ буде перебувати у спокої та одночасно рухатись, а це нонсенс.

Коди ж йдеться про *Одне* та *множину*, то у рамках переходу ми повинні спостерігати поєднання *одності* та *множинності*. Коли ж мова зайде про перехід від часовості до вічності, то й тут такий перехід буде мати їхнє, часовості та вічності, парадоксальне поєднання. А при переході від руху до спокою і від спокою до руху у момент переходу річ повинна одночасно рухатися і бути нерухомою, або, і цей варіант ми бачимо у Платона у «Парменіді», річ не буде ні рухатися, ні перебувати у стані спокою. З цього необхідно випливає висновок, що вказані переходи відбуваються *поза часом, миттєво*, як *стрибок*. *Мить*, таким чином, повинна розумітись як реальний аналог вічності, позачасовості.

Отже, суть аргументів у «Парменіді» (156-157) стосовно того, що перехід від одного стану (приміром, спокою) до його протилежності (руху) має відбуватися поза часом, полягає у наступному: якщо перехід відбувався у часі, то тоді було б можливим існування об'єкту в такому стані, в якому він не мав би причетності ні до спокою, ні до руху, і учасник діалогу Парменід такого стану уявити собі не може.

Цей доволі темний пасаж діалогу може бути інтерпретований у двох варіантах. За варіантом, запропонованим власне у «Парменіді», такий дивний стан непричетності речі ні до руху, ні до спокою може бути визначений тим, що мова йде про *зрушення* від одного стану до іншого. Тобто, у транзитивному стані річ мала б *вже* перестати перебувати у стані спокою, але *ще* не перейти до стану руху. Проте *вже* та *ще* – це суто темпоральні поняття, коли перше вказує на те, що залишилось у *минулому* (річ вже перестала бути у стані спокою), а друге – на те, що *ще* не настало і перебуває у *майбутньому* (річ *ще* не прийшла до руху).

Другий варіант припускає таке тлумачення, де аргументується, що річ не може перебувати разом й у першому і другому станах, тобто, рухатися і бути нерухомою, або бути *Одним* та разом з тим *множиною*, оскільки такі часові модуси, як *минуле* та *майбутнє* розумілися б тоді як дещо поєднане у *теперішньому*.

З цієї обставиною пов'язаний один цікавий поглиблений аргумент на користь *позачасовості* переходу. Теперішнє як часовість саме поділене на минуше та прийдешнє, оскільки воно є часом, де навіть наносекунда має тривалість, отже, має початок *відліку часу* та його завершення. А якщо це так, то стан спокою постійно перебував би у першій частині цього хоча й надмалого, але попри це за природою своєю *часового* інтервалу, а рухомий стан вічно майорів би у часовій перспективі у другій, фінальній частині переходу. І все ж, якщо «зміна станів має

мати місце, перехід повинен існувати, тому Парменід для пояснення цього постулює «момент» [Nemati, Christi Lyn 2009 p. 150]. З цього слідує, що перехід від стану до стану не може відбуватися у *часі*, тому що визнання даного переходу *інтервальним*, таким, що має початок та кінець і якусь, нехай і мінімальну тривалість між ними, веде до логічного протиріччя.

Натомість, елімінуючи з процесу переходу *час*, ми усуваємо й вказане протиріччя. Позачасовість переходу фіксується за допомогою поняття *вічності*, яка не має ні минулого, ні нинішнього, ні майбутнього, і через це перехід від одного стану до іншого відбувається без того, щоб поєднувати в одній речі або *рух* та *спокій*, або, у метафізичній тохенній конструкції, надавати речі ознак *одності* і разом з тим – *множинності*. Тобто, все виглядає так, начебто з чого одного *на мліг ока, миттєво, раптом, неочікувано*, виникає інше. Термінологічно ця *раптовість, миттєвість, моментальність* виражалась у Платона терміном *ἐξαίφνης* ‘*exaiphnēs*’ (ексайпфнас з варіантами високих та середніх діакретичних знаків *ексайпфнес* або *ексайпфніс*).

З огляду на сказане, ми бачимо, що зміст поняття *мить* (instant), *раптом* (suddenly) чи *момент* (moment) інкрустоване в онтолого-метафізичні культурно-світоглядні уяви, що визначає й онтологічний статус даних понять, котрі цілком у відповідності до ситуації домінування натурфілософських поглядів та загального космоцентризму давньогрецької філософії зосереджує свою увагу на зовнішньому природному, нехай і умоглядно зрозумілому світі, цілком ігноруючи при цьому саму людину.

Після Платона даний перехід приймався з акцентом саме на етернальності *миті*, і спеціальне входження та застигання в ній почало тлумачитись як реальний спосіб досягнення *атемпорального* стану, вивільнення від пут часу та реального досягнення безсмертя як вічності.

Ранішні неонтологічні наближення до проблеми миттєвості. Зміну культурно-світоглядного контексту поняття *миті* ми бачимо вже у філософії Епікура, де на перший план виходять смислосназучі питання буття людини у світі. У нього *миттєвість* містить у собі повноту змісту та нескінченність досвіду, що робить безсмертя зайвим. Така сама ідея з’являється у Марка Аврелія. Насправді, ідея миті логічно має на увазі ідею нескінченного і виключає просту скінченність [Dupré 1984 p. 175]. За Епікуром, краще жити кожною теперішньою миттю, а не минулим чи майбутнім часом, і це робить дану теперішню, не минулу і не майбутню, *мить* насправді позачасовою, нескінченною, вічною. Що стосується Марка Аврелія, то тут варто згадати такі його сентенції, як «Все теперішнє – це мить вічності. Хто бачив теперішнє, той уже бачив усе, що було протягом вічності, і все, що ще буде протягом безмежного часу». «Людина живе лише у теперішню мить. Все інше або вже минуло, або, невідомо, чи буде» [Аврелій 2020 III.10],

Іншими словами, *мить* як аналог вічності розумілася вже не як безособовий позачасовий момент об’єктивного світу, де панує так само безособовий бог, а як життєва установка особистості, визначена її бажанням подолати фатальну ситуацію скінченності власного існування та увійти у вічність, конкретним та правдивим уособленням якої є позачасова *мить*.

Біблія. Поняття *миті* у Новому Заповіті зустрічається не один раз. Найбільш виразним є його вживання ми зустрічаємо в апостола Павла, коли він

говорить про те, що наш світ мине *на мліг ока, миттю* (1 Кор. 15:52): «Раптом, як оком змигнути, при останній сурмі: бо засурмить вона і мертві воскреснуть, а ми перемінимось!... Мусить бо тлінне оце зодягнутись в нетління, а смертне оце зодягтися в безсмертя. А коли оце тлінне в нетління зодягнеться, і оце смертне в безсмертя зодягнеться, тоді збудеться слово написане...» (пер. Івана Огієнка).

Слід зазначити, що у Біблії грецьке слово *ξαίφνης*, якого в «Парменіді» вживав Платон, перекладається не тільки, як «мить», але ще й як «раптом», і це значення застосовується у тих випадках, коли насправді йдеться про щось таке, що настало дуже швидко та неочікувано. В англійських перекладах дане грецьке слово передається як *suddenly*: «*Раптом (ἐξαίφνης = suddenly) з’явилася з ангелом безліч небесного воїнства...*» (Лк. 2:13); «*Коли він мандрував, наближаючись до Дамаску, раптом (ἐξαίφνης = suddenly) світло з неба засяяло навколо нього*» (Діян. 9:3) [ἐξαίφνης 2022].

Утім, і перше значення тут також може бути вжито, чому відповідає переклад *ἐξαίφνης* як ‘instance’. У наведених місцях Біблії воїнство може «миттю з’явитися», а світло з неба «миттю засяяти», Сама поява янгольського воїнства чи дивного світла була не тільки нежданою, але й миттєвою – і воїнство, і світло з’явилися одномоментно, відразу. Миттєвість тут стосується не того, що з’явилося, а до самого з’явлення. (воїнство чи світло не є ні раптовими, ні миттєвими). У певному сенсі тут йдеться явний перехід – від відсутності до наявності, а більш широко – від неіснування для очевидців чуда до існування, тобто, це є, зрештою, перехід від Ніщо до Буття.

Зрозуміло, що саме світло не є *миттю* і воно не перебуває у *миті* – воно миттю перейшло до сяяння (виникло) і, згадуючи глухі кути платонівських міркувань про перехід від руху до спокою, слід сказати, що у самій миті, якби ми продовжували розуміти її як *часову*, світло перебувало би у тому стані, котрий Платон вустами учасника діалогу визначив як таке, що він його не може збагнути: у *миті як переході у часі* світло мало б ще не світити і разом з тим вже світити.

Є у Біблії й такі смислові контексти терміну *ἐξαίφνης*, котрі не допускають його подвійного тлумачення як *миті* та як *раптовості*. Це приміром, таке місце:

«lest coming suddenly (*exaiphnēs* | ἐξαίφνης) he should find you sleeping» = «щоб, коли повернеться *несподівано*, не застав вас уві сні» (Марк 13:36); «And a spirit seizes him, and he suddenly (*exaiphnēs* | ἐξαίφνης) cries out; and it throws him into convulsions and causes him to foam at the mouth; and with difficulty it departs from him, bruising him as it leaves»

«А ото дух хапає його, і він *нагло* кричить, і трясє ним, аж той піну пускає. І, вимучивши він його, насилу відходить» (Лк. 9:39).

Як бачимо, Іван Огієнко передав *exaiphnēs* словом «нагло». Нагле, за Академічним тлумачним словником української мови – це те, що наступає чи відбувається *раптово, несподівано, непередбачено*.

Отже, біблійний текст передає такі смисли терміну *мить*, котрі стосуються переходу від існування нашого світу до його кінця, і цей кінець настане *миттєво*, так само, як *миттєво* відбудеться воскресіння мертвих. Миттєвість як обґрунтування позачасовості такого грандіозного переходу як зміни станів потрібна

тут з тих же резонів, що й у діалозі Платона, адже якщо визнати, що цей перехід відбувається у часі, то слід буде визнати, що люди якісь, нехай і найкоротший час, будуть разом і мертвими, і живими, а наш світ продовжуватиме існувати ще деякий час у процесі його сконання.

Проте, немиттєвий кінець світу християнським віровченням, тим не менш, визнається. Перед тим, як повністю закінчитися та перейти від часу до вічності наш світ ще буде деяку тривалість існувати – для досягнення повноти, для виконання Апостолами покладеної на них Христом місії та, нарешті, для виконання пророцтв (Діян. 1:11). Це буде специфічний час, час Церкви. Напророчені події, що мають відбутися з кінцем часів, пов'язаних с пришествям Христа, вимагають деякої затримки чи відтермінування кінця часів. Окрім того, як писав Святитель Гр. Нисський, перехід від життя скорботного до жаданого стану тягнеться декотрий час.

У цілому ж світоглядно-культурна трансформація поняття *миті* у Біблії знаходить своє втілення у контексті загальної есхатологічної перспективи та пов'язується із зникненням земних часів та настання потойбічної вічності.

Августин Блаженний. Сповідуючись про свою борню за себе самого, Августин Аврелій Іпонійський пише, що він мучився та нудгував, і Господь у Своєму суворому милосерді бичував його батою страху та сорому. «І чим більше наближалась та *мить* (тут і далі курсив мій – О. К.), коли я стану іншим, тим більший жах вселяло воно в мене, але я не відступав назад, не відвертався; я *завмер на місті*» [Августин 2021 Кн. 8 XI.25].

У Августина ми бачимо ще міркування про завмирання як спосіб здолання часу та приторкання до вічності. Він пише: ті, хто ще не повірив у Господа, «намагаються зрозуміти сутність *вічного*, але *досі в потоці часу* носить їхнє серце і досі воно суєтне. Хто втримав би і *зупинив* його на місці: нехай *хвилину постоїть нерухомо*, нехай спіймає *відблиск завжди нерухомої сяючої вічності*, нехай порівняє її та *час*, що *ніколи не зупиняється*. ... Нехай побачить, що *тривалий час робить тривалими безліч проминутих миттєвостей*, які не можуть не йти одна за одною; у *вічності ніщо не минає*, але перебуває як *теперішнє у всій повноті*; час як теперішнє, у повноті своїй перебувати не може. Нехай побачить, що все минуле витіснене майбутнім, все майбутнє слідує за минулим, і все минуле і майбутнє створене Тим, Хто завжди перебуває, і від Нього виходить. Хто втримав би людське серце: *нехай постоїть нерухомо і побачить, як нерухомо вічність, яка не знає ні минулого, ні майбутнього, вказує часу бути минулим і майбутнім*» [Августин 2021 Кн. 11.XI.13].

Говорячи про преображення з гріховної на праведну людину, Августин красномовно згадує *мить* як порубіжний пункт цього перетворення і навіть *завмирання* на місці. Це завмирання є специфічним методом виходу з часовості та отримання досвіду вічності, наочним проявом якої постає застигла, зупинена *мить*. Культурно-світоглядний контекст доби Августина надає *миті* свої особливості. На зламі двох епох, язичеської та поганської, коли світ важко прощався із своїм язичеським минулим та переходив до нової, християнської віри, особисте життя Августина віддзеркалило всі труднощі такого переходу, де вихід з часової залежності означав також перспективу залучення до обіцяного вічного життя через помирання для гріха та народження нової людини. Сам цей перехід теж відбувається *миттєво* із зазначених вище причин: відбувайся він у часі, то неподільні поняття

гріховності та праведності розщепилися б, але неможливо бути частково праведним або трішки грішним.

Ієронім Стридонський Блаженний. Сучасник Аврелія Августина Іпонійського, офіційний ще й досі перекладач Біблії латиною, визнаний у наші дні покровителем всіх перекладачів, має значну творчу спадщину, куди входять й його тлумачення Святого Письма, у тому колі біблійного розуміння *миті*. Його праці цікаві ще й тим, що він робить предметом обговорення відмінні від традиційного *ἐξαιφνης* терміни з тим же значенням *миті* чи *миттєвості*.

І. Стридонський зазначає, що *миттєвість* або *мить ока*, що по-грецьки читається *ρόπή*, минає настільки швидко, що вона не може бути зафіксована свідомістю людини. Надалі він зауважує, що у більшості кодексів замість *ρόπή*, тобто. '*мить*' чи '*миттєвість*' наведено *ρίπή* (поштовх, підхоплення), що ми маємо розуміти в тому сенсі, що як легкий пух чи соломинка, чи тонкий і сухий лист легко піднімаються вітром і буревієм, то так в *мить ока* за помахом Божим зведені будуть й тіла всіх мертвих. Ще апостол, продовжує богослов, говорить, що *не всі ми помremo, але всі зміниmoся*, оскільки і мертві, і живі перейдуть у нетлінний стан. Ця зміна відбудеться не у часі, навіть ні у найкоротшу його тривалість, але в *атомі, точці часу, в мить*, в яку віко ока може мигнути при останній трубі. Тоді, за апостолом Павлом, тлінному належить зодягнутися у нетлінне, і смертному стати безсмертним (1 Кор. 15:52–53), щоб смертне могло жити вечно в обох випадках – чи в муках, чи у Царстві Небесному [Стридонський 2022].

На відміну від попередників, Стридонський для позначення миті вживає не *ἐξαιφνης*, а *ρίπή*. Цей термін, передаючи сенс переходу від смертного стану до безсмертного, за довідником Стронга, використовували грецькі поети від часів Гомера у значенні 'кидок', 'удар', 'биття', а словосполучення *ρίπή ὀφθαλμοῦ* (rhipe ofthalmou) позначало *мигання ока, момент часу* [Rhipé 2022].

Прикметно, що й у сучасних паралельних перекладах 1 Кор.15 : 52, наприклад, англійською, також наводиться саме *ρίπή*. а не *ἐξαιφνης*:

«*Ἀτόμῳ* (миттєво) *ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ* (на мліг ока) *τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι* (останній труби) *σαλπῖσει γάρ* (засурмлять), *καὶ οἱ νεκροὶ* (і мертві) *ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι* (воскреснуть нетлінними) *καὶ ἡμεῖς ἀλλαγῆσόμεθα* (і ми переміниmoся).

Англійською транслітерацією це записується як

«Atomō, en rhipē ophthalmou, tē eschatē salpingi salpisei gar, kai hoi nekroi egerthēsontai aphthartoi kai hēmeis allagēsometha», а в англійському перекладі – як «In instant, in [the] twinkling of an eye, the last trumpet, the trumpet will sound for, and the dead will be raised imperishable and we will be changed [1 Corinthians 2022].

Для порівняння можна взяти фрагмент з Луки (Лк. 2 : 13):

«*Καὶ ἐξαίφνης* (раптом, миттю) *ἐγένετο σὺν* (прийшло) *τῷ ἀγγέλῳ πλῆθος στρατιᾶς, οὐρανοῦ αἰνοῦντων τὸν Θεὸν* (величезне янгольське воїнство, що славило Бога)...».

В англійській транслітерації це читається як:

«Kai exaiphnēs egeneto syn tō angelō plēthos stratias ouraniou ainountōnton Theon kai legontōn», а перекладі – як «And suddenly there came the angel a multitude of [the] host heavenly praising God and saying» [Luke 2:13].

Отже, ми маємо два біблійних давньогрецькі терміни, *ἐξαίφνης* та *ῥιπή*, котрі можуть бути перекладені як «мить».

Ще один цікавий момент полягає у з'ясуванні глибинних смислів слова *ατόμο* = 'миттєво'. Безумовно, воно має певні кореневі відповідності із словом *atom*. Етимологічний словник англійської мови наводить такі його достатньо переконливі гіпотетичні етимологічні джерела, як грець. *temnein* 'вирізати', *tomos* 'том', 'розділ книги', спочатку 'відрізаний шматок'; старослов'янське *tina* 'розщеплювати', 'розколювати'; середньо-ірландське *tamnaim* 'я відрізав', валлійське *tam* 'шматочок'. Як бачимо, тут проступає древня спорідненість українського *розтинати*, *розтин* із давнім словом *а-том*, де частинка *а-* позначає заперечення – 'не розрізаний', 'не поділений' [Atom 2022].

Що ж стосується *ατόμο*, то можна зробити обережне припущення про те, що воно із своїм значенням 'миттєво' несе смисли згаданого і Є. Стридонським «атому часу» – як мінімальної часової одиниці, котру вже не можна поділити на більш дрібні її складові, що відповідає поширеним уявам про те, що час, як речовина з атомів, складається з неподільних миттєвостей, «квантів часу», котрі є мінімальною одиницею темпоральності, коли у ній вже відсутній початок її як миті, так само відсутнім є й кінець її тривалості, що дозволило данському філософу К'єркегору вивести мить з-під влади часу та оголосити «квантом» (а-томом) вічності.

Дійсно, ми можемо говорити про будь-яку, велику чи малу, тривалість часу, але *вічність* та *мить* такій диференціації не піддаються – не можна сказати «трішечки вічності» або «більша частина миті». Що стосується культурно-світоглядного контексту кожного з цих термінів, то він є ідентичним тим його впливам на дані терміни, котрі торкаються переходу від тлінності до нетлінності, від смертності до безсмертя у рамках християнського віровчення.

С. К'єркегор. Проблема *миті* у концептуальному аспекті, як основа філософської концепції, зринула майже через півтори тисячоліття у творчості данського філософа Сьорена К'єркегора (втім, у літературі цей його статус іноді заперечується на користь письменництва), хоча дане поняття зустрічається й у творах М. Екхарта, М. Лютера і Г. Сковороди та інших мислителів попередньої доби.

Суть розробки ним даного поняття полягала у наступному. *Мить*, *øjeblikket* (ойєблікєт) С. К'єркегора – це момент часу, коли вічне і тимчасове торкаються одне одного». У часі кожна нинішня мить, кожне відносне тепер невпинно змінює попередню. У «Понятті страху (*Angest* 'тривоги', 'жаху') *øjeblikket* зображено як абсолютне *тепер*, що виникає, коли *нечасове*, тобто. *вічне* втручається в історію, завдяки чому і індивід набуває статусу вічності. У «Філософських крихтах» (1844) *øjeblikket* означає прихід Христа у світ. Те, що Бог став людиною в даний момент (*tidspunkt*) історії, є найважливішим втручанням часу у вічність; тут момент тотожний «повноті часу» (Галатам 4:4).

Під час свого протистояння з данською церквою Сьорен К'єркегор у 1855 році видав власний журнал під назвою «*Øieblik*». Ця назва, окрім грі на двох

згаданих значеннях також підкреслює третє, а саме той *потрібний, влучний момент*, який настає, коли людина каже те, що слід сказати [øjeblikket 2022]. Г. Флоровський про це прямо писав: «Бог виходить у світ, розповідає Кіркегар про пришествя Христа. Дещо нове трапляється. І це нове є началом вічності! Мить відкриває вічність ...» [Флоровський 1930 с. 75].

У цілому, С. К'єркегор розумів мить у трьох варіантах: 1) *øjeblikket* – це момент, коли часове та вічне перетинаються; 2) *øjeblikket* виникає, коли вічне втручається в історію, і відбувається це з приходом Христа; 3) слово, вимовлене доречно, «вчасно», у потрібний, влучний момент тощо, при тому це слово не може бути не вимовлене. Останнє значення у чомусь співзвучне відомому віршу Роберта Рождественського «И ты порой почти полжизни ждешь, когда оно придет, твое мгновение», оскільки цей влучний момент є вчасним не тільки для слова, але й для дії.

Слід сказати, що у наведеній словниковій довідці перший варіант розуміння миті С. К'єркегором розкрито не достатньо. Перетинання часу та вічності у певну *мить (момент)* – це лише частина цього розуміння. Головним же у розумінні С. К'єркегором *миті*, від якого він відштовхується у всіх своїх міркуваннях на цю тему і якого невтомно повторює є твердження про те, що *людина є синтезом душі та тіла, котрий оснований на дусі* та підтримується ним. Синтез душі та тіла є немислимим, якщо ці два начала не поєднуються у чомусь третьому (цим третім є дух) [К'єркегор 2010 с. 160]. *Страх* же, якого С. К'єркегором, вочевидь, зовсім недаремно розглядає разом із *миттю*, постає як *момент* індивідуального життя [К'єркегор 2010 с. 199].

Обмірковуючи поняття *миті*, С. К'єркегор вважає, що вона позначає *теперішнє* як таке, те, що не має нічого минулого та нічого майбутнього. *Вічне* також позначає *теперішнє*, котре не має ні пройдешнього, ні прийдешнього, і у цьому полягає досконалість *вічного*. *Миттєвість* втілює у собі *позачасовість* і тому постає *тотожною вічності*.

При цьому С. К'єркегор відзначає, що «мить» – це фігуральний вираз, і з ним не так-то просто мати справу, хоча таке красиво слово все ж варте уваги. Надалі він встановлює відповідність між своїм поняттям *миті* і поняттям *миті* у Платона: те, що ми називаємо *Øieblikket*, Платон називав *ἐξαίφνης* [[К'єркегор 2010 с. 206]. Латиною миттєвість називається моментом (*momentum*, від *movere* 'рухатись'), тобто, дещо таке, що зникає. Зрозуміла у такий спосіб *мить* – це, власно кажучи, *не атом часу*, а *атом вічності* – пише, переосмислюючи, по суті, ідею І. Стридонського, С. К'єркегор. *Мить*, продовжує далі філософ, це перше відображення *вічності у часі*, це перша спроба миті нібито зупинити час [К'єркегор 2010 с. 206]. «Миттєвість – це та двозначність, в якій час та вічність торкаються один одного, і разом з тим покладається поняття часовості, і в якій час знову і знову розділяє вічність, а вічність знову і знову пронизує собою час» [К'єркегор 2010 с. 208].

На цій підставі, можна сказати, ним фіксується тотожність *миті* та *вічності* – вони обидві є безчасовими (*timeless*). Тому входження у мить та вихід з-під влади часу є ідентичним входженню у вічність. Якщо ми закріпимося у миті, то ми, по суті, почнемо перебувати у позачасовості, в омріяній вічності, де немає початку та

кінця, а є, як у визначенні вічності С. Боецієм, «ціле, симультантне та досконале володіння безмежним життям».

Згаданий вище ключовий пункт розуміння С. К'еркегором *миті*, а саме, постулювання того, що людина виступає єдністю душі та тіла, є парафразом віковичної дилеми *вічності* та *скінченності*, а у людському вимірі – дилеми *безсмертя* та *смертності*.

Вихід на *вічність* в саморефлексивно-феноменологічному сприйнятті нами часу через «застигання» у миті для С. К'еркегора не є суто теоретичним завданням. Марк Врацал зазначає, що К'еркегор надавав великого значення тій ролі, «яку відіграє наша здатність до рефлексивної самооцінки, що робить нас відповідальними за самих себе. Використовуючи цю здатність, ми можемо перейти від суб'єктивності в занепалому сенсі, тобто, від того, щоб просто бути ідіосинкратичною безладністю випадкових і довільних установок і афектів до того, щоб бути суб'єктом в ідеальному або видатному, достойному (eminent) сенсі». ... «К'еркегор стверджує, що серйозне ставлення до безсмертя – це єдиний спосіб досягти правильної рефлексивної позиції щодо власного характеру чи особистості. Таким чином, К'еркегор стверджує, що безсмертя як теоретична позиція може сприяти тому, щоб людина володіла або брала на себе відповідальність бути такою, якою вона є» [Wrathall 2015 p. 419].

У цьому плані К'еркегор ставить питання, яким чином тілесна (embodied) істота пристрасно прагне безсмертя, та як той, хто вірить у безсмертного тілесне існування «повинен поводитися, говорячи про своє безсмертя, як він може говорити з позицій нескінченності та скінченності одночасно [Kierkegaard, Søren. 2009 p. 147; цит. за: Wrathall 2015 p. 439]. Це дещо прояснює сутність розуміння К'еркегором *миті* як корелята *вічності* – антиподу *часовості*, долучаючи до втілення цієї антитези у вигляді протиставлення *етерності* та *темпоральності* також антитезу *тілесності* та *духовності* як інше предметне втілення загального протиставлення вічності та часовості в їхній єдності.

Єдність етерності та темпоральності, душі та тіла, безсмертя та смертності, «психіки та соматіки» [Wrathall 2015 p. 439] у *миті-вічності* знаходить у С. К'еркегора свій вияв у тому, що, цілком занурившись у тотальну позачасовість-вічність і стаючи «екстемпоральною» стосовно часу (з його минулим, теперішнім та майбутнім) істотою, людина не втрачає свого тілесного існування, і, отже, навіть у такому стані залишається залежною від часу – як істота, що подовжує перебувати у своєму тимчасовому тілесному існуванні. При цьому слід сказати, що ідея поєднання тіла та душі у вічності через мить бере за основу далеко не оригінальне християнське розуміння дуалізму безсмертної душі та тлінного тіла.

Цікаві замітки про концепцію миті С. К'еркегора дав Л. Дюпре. Він пише, що *миттевість* (instant), мабуть, найоригінальніша категорія К'еркегора, не має нічого спільного з математичною абстракцією, котра розділяє гомогенну лінію (часу) на минуле і майбутнє. У такій просторовій презентації жоден момент не має особливого значення. У той же час тільки вічне вносить повне усвідомлення часу, покладаючи, таким чином, і себе, і свою протилежність: як говорив С. К'еркегор у «Християнських бесідах», «*вічність постійно пронизує час*» (Chr. Disc 80; VI, 177). Ця двоїста природа надає вічному неоднозначного характеру. З погляду часу мить

переходить із минулого у майбутнє; з погляду вічності вона не знає ні минулого, ні майбутнього, чи, вірніше, вона перетворює минуле та майбутнє на триваюче теперішнє [Dupré 1984 p. 171].

Один з дослідників, розбираючи проблему темпоральності у творах С. К'еркегора, включно з миттю та вічністю, пише, що данський філософ «мовою екзистенційної філософії показує специфіку християнського розуміння часу та тимчасовості». *Теологічний* аспект даних категорій знаходить свій прояв у тому, що, за С. К'еркегором, саме віра у Бога відкриває вічність, нескінченність. При цьому сама віра не вважається грою розуму, а становить дещо надрозумне. Щоб збагнути *час*, необхідно вийти на *мить*, без якої розділення на промайнуле, нинішнє та прийдешнє неможливе. «Миттевість» – це не якесь застигле «тепер», а синтез часу та вічності. Через мить відкривається абсолютно нове розуміння часу, котрий стає синонімом гріховності.

Екзистенційний аспект даного сузір'я категорій знаходить вияв у тому, що вони пов'язані з усвідомленням людиною власної смертності через визнання перебування людини у тимчасовості. Категорія тимчасовості виникає, пише цей автор, внаслідок «миттевого синтезу», коли час розділяє вічність, а вічність просочує час, і все це відбувається у тривалості, котра у С. К'еркегора отримала назву «тимчасовості». Це час нашого життя як тимчасового перебування у світі, де сходяться разом страх, час, майбутнє, вічність, можливість. Вони формують таку установку людини, смисл якої стає домінуючим – час починає розумітися як, те що закінчується для людини, і нема різниці, чим, власне, є час, і чим, власне, є вічність, оскільки питання стає руба: «Скільки є часу для мого життя» [Куценко 2013]. Час життя людини постає як велика цінність, і в цьому й полягає *аксіолого-антропологічний* зміст даних понять.

Підводячи підсумки розвитку концепції миті (øieblikket) у С. К'еркегора, зазначу, що її ключовими поняттями є поняття *страху*, *стрибку*, *тривоги*, *гріху* та *переходу*. *Мить* у нього була тим «справжнім існуванням», котре стосується «як тимчасових/історичних відносин», так «орієнтації та способу буття» і ставлення у межах істинного християнства до Бога. І «для К'еркегора, øieblikket ... дозволяє особистості існувати автентично, незалежно від історичного чи культурного контексту» [Backhouse 2011].

Висновки. Таким чином, зміна змісту поняття «мить» визначались такими соціо-культурними детермінантами, котрі у цілому відповідають загальноновизнаним характеристиками античної філософії (онтологія та космоцентризм), філософії середньовіччя (теоцентризм) та філософії XIX ст., котра після зневіри у раціональну природу людини звернулася до ірраціональних моментів її сутності, до темних несвідомих чинників, таких, як екзистенційний жах, котрі визначають її рішення та поведінку з одночасною постановкою тих світоглядних питань, котрі згодом стали ключовими в екзистенціалізмі. Постаттю, котра позначила початок антропологічного повороту та є родоначальником екзистенціалізму як філософської течії, був С. К'еркегор, у творах якого ще зберіглась як онтологічна, так і теологічна проблематика «миті», що, до речі, призводить до плутанини у визначенні змісту даного поняття його сучасними західними дослідниками, котрі перекладають цей термін навіть в онтологічному плані і як «вирішальний момент», і як «зирк ока», і як «момент бачення» тощо.

Епілог. Що стосується подальших досліджень даного поняття, передусім, Г. Гайдеггером, то він у цьому плані був під суцільним впливом С. К'єркегора. Цей факт настільки широко визнаний, що його згадують навіть енциклопедичні статті про німецького філософа. Більш того, на цю тему пишуться та захищаються дисертації. В одній такій дисертації її автор К. Д. Гетер зазначає, що про запозичення М. Гайдеггером у праці 1927 року «Буття і час» декількох екзистенційних концепцій данського мислителя добре відомо. При цьому більшість вчених погоджуються, що Гайдеггер ці запозичення, м'яко кажучи, не афішував. З'ясовуючи обсяг привласнення ідей і причини «чому Гайдеггер належним чином не цитував К'єркегора», головну увагу цим дослідником було зосереджено на концепції страху (anxiety), яка з'являється у всьому «Бутті та Часі» і на яку вплинула однойменна концепція, представлена в роботі К'єркегора 1844 року «Поняття страху».

Паралель гайдеггерівської роботи з працею К'єркегора вбачається також в ізоморфності структури цих двох творів, оскільки цілком очевидно, що будова «Буття та часу» «дуже нагадує концепцію страху, враховуючи, що перша частина обох творів зосереджені на аспектах фізичного існування, а інші частини стосуються існування темпорального». Попри те, «що у той час, як фоновий контекст “Буття та часу” і “Поняття страху” сильно відрізняються», поняття страху у двох роботах є функціонально схожими. Тобто, для К. Д. Гетера «поняття страху служить відправною точкою для того, щоб зв'язати Гайдеггера з К'єркегором».

Додам, що не тільки поняття-концепція *страху-тривоги* (як відчуття хвилювання, нервозності або занепокоєння, як правило, з приводу неминучої події або чогось з невизначеним результатом – такі сенси має вживане тут слово 'anxiety' – О. К.) було запозичене німецьким філософом (при явному небажанні М. Гайдеггера «розкривати вплив К'єркегора на нього»). Запозичені були й «поняття “повторення” та “моменту” (“the moment”), які з'являються в обох роботах» [Geter 2016 р. 11]. Для нас тут інтерес становить саме останнє поняття, хоча у С. К'єркегора воно має вербальну форму «*øieblikket*» (*ойєблкет*), а у М. Гайдеггера – «*Augenblick*» (*аугнблік*). Щодо терміну *момент*, то данський філософ вважав його латинською відповідністю власного терміну.

На думку Корал Уорд, *Augenblick* як метафора, описує часовий досвід, а також дає нам репрезентативний візуальний образ *ока*, що швидко мигає. Розуміння буквального німецького значення *Augenblick* як «погляду ока» дає нам «момент бачення» М. Гайдеггера, термін, пов'язаний із баченням або прозрінням (*Einblick*). Ф. Ніцше обіграє слово *Augenblick* і пов'язані з ним слова: «погляд» (*Blick*), «підморгування» (*Augenblinzeln*) – як зухвалий спосіб спілкування та «спалах блискавки (Blitzen) прозріння». У більш рідкісному перекладі як «погляд ока» ця фраза має відтінок тривалого споглядання, можливо, навіть мрійливого розфокусованого погляду. К. Ясперс говорить про «абсолютну самотність» споглядання як про «око існування», «перший стрибок» до існування, яке виходить за межі самого себе [Ward Koral 2001 р. 410].

Якщо ж наостанок спробувати коротко визначити соціо-культурний контекст розробки поняття «на млі ока» у ХХ-му ст., зокрема, М. Гайдеггером, то поняття «миті» у нього слід розглядати у тому культурно-світоглядному контексті, котрий визначився упадницькими настроями культурної європейської еліти після жахливого самознищення європейських народів у Першій світовій війні, особливо німецької, котра гостра переживала розгромну поразку своєї країни. Це визначило поворот до секулярної онтології, але в антропологічному та екзистенційному ключі.

Augenblick у цій філософській парадигмі так само, як у С. К'єркегора, дає прямий досвід зв'язку з чимось вічним. К. Ясперс перейняв концепцію «стрибка» С. К'єркегора, розвинувши її від релігійної віри до віри у філософське мислення та рішення в межах обмеженого у часі життя. Він описує проникливий проблиск життєвого, хоча й непереданого досвіду в «швидкісні моменти» життєвих прозрінь» – пише Корал Уорд [Ward Koral 2001. р. 407].

Якщо у К'єркегора екзистенціальний зміст його шукань розгортався на тлі критики «несправжнього християнства» та переосмислення християнських догматів, зокрема, безсмертя людської душі, де *миті* відводилась роль пристанища душі у стані *вічності*, то М. Гайдеггер у ситуації кризи світоглядних абсолютів шукав певну опору для людини, щоб вона, як він сам зазначав, не провалилася у Ніщо. Цією опорою у світі він вважав Буття, переосмислене під кутом зору часових модусів існування людини в світі, основане на дивному переконанні у тому, що як Буття через розуміюче вчування нам дане, таким воно насправді і є.

У цій картині відповідне місце посіли й яви М. Гайдеггера про *Augenblick* як «справжнє теперішнє», але не темпоральне, як *Актуальне*, а позачасове. Цю мить, *на млі ока*, він вважав власне *Dasein'ом*, тобто, *тут-тепер присутністю*, що спочатку досягається завдяки безпосередньому феноменологічному (все ж таки М. Гайдеггер є феноменологом!) самосприйняттю власного застиглого поза часом, у вічній *миті*, існування, з якої через екстатування потім розгортаються темпоральні горизонти Буття у всіх трьох модусах часу.

Список літератури

- Аврелій Марк Антоній** (2020) Розмисли. Наодинці з собою – К.: Андронум – 100 с.
- Августин Аврелій Блаженний** (2021) Сповідь – пер. Ю. Мушак – К.: Свічадо – 356 с.
- Ковельман А.Б., Гершович У.** (2016) Остановить мгновение: «Брахот» и «Исповедь» Августина // **Вопросы философии** – № 4 – сс. 113–128.
- Куценко В. В.** (2013) Парадоксальная темпоральность С. Кьєркегора // **Молодой ученый** – № 8 (55) – Казань: Молодой ученый – сс. 495-499 URL: <https://moluch.ru/archive/55/7567/>

Кьеркегор Сёрен (2010) Понятие страха // **Кьеркегор Сёрен**. Страх и трепет / Пер. с дат. – Изд. 2-е, дополненное и исправленное – М.: Культурная революция – (Классики современности) – 488 с. – сс. 123-286.

Стридонский Иероним Блаженный, преподобный (2022). Письма 87-117. Письмо 95. Письмо к Минернию и Александру, монахам // **Азбука веры** – URL: https://azbyka.ru/otechnik/Ieronim_Stridonskij/pisma-87-117/#0_26

Флоровский Г. В. (1930) Спор о немецком идеализме // **Путь** – № 25 – сс. 51-81.

1-st Corinthians 15:52 (2022) // **Bible Hub** URL: https://biblehub.com/interlinear/1_corinthians/15-52.htm

Atom. *tem-(2022) // **Online Etymology Dictionary** URL: <https://www.etymonline.com/word/atom>

Backhouse Stephen (2011) Kierkegaard's critique of Christian nationalism – Oxford : Oxford University Press
URL: <https://oxford.universityscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199604722.001.0001/acprof-9780199604722>

Dupré Louis (1984) Of Time and Eternity in Kierkegaard's Concept of Anxiety // **Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers** – 1984 – Volume 1 – Issue 2 – pp. 160-176 URL <https://core.ac.uk/download/pdf/216987066.pdf>.

ἔξαιφνης (2022) // **Mounce Bill**. Greek-Dictionary For an Informed Love of God URL: <https://www.billmounce.com/greek-dictionary/exaiphnes>.

Geter Kenneth David (2016) Missed Appropriations: Uncovering Heidegger's Debt to Kierkegaard in Being and Time. Electronic Theses and Dissertations. 1195. URL: <https://digitalcommons.du.edu/etd/1195>

Hemati Christi Lyn (2009) The Concept of Eternity in Kierkegaard's Philosophical Anthropology // **A Dissertation** for the Degree of Doctor of Philosophy – Baylor University – Waco, TX – 249 p. URL: <https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/391/2/02Whole.pdf>

Kierkegaard Søren (2009) Concluding unscientific postscript to the philosophical crumbs. Trans. Alastair Hannay. Cambridge: Cambridge University Press.

Luke 2:13 (2022) // **Bible Hub** URL: <https://biblehub.com/interlinear/luke/2-13.htm>

øjeblikket (2022) // **Den Store Danske** URL: <https://denstoredanske.lex.dk/%C3%B8jeblikket>

Rhipé (2022) // **Bible Hub** URL: <https://biblehub.com/greek/4493.htm>.

Ward Koral (2001) In the «Blink of an Eye». An Investigation into the Concept of the 'Decisive Moment' (*Augenblick*) as Found in Nineteenth and Twentieth Century Western Philosophy // **Thesis** for the degree of Doctor of Philosophy of Murdoch University.

Wrathall Mark A. (2015) Trivial Tasks that Consume a Lifetime: Kierkegaard on Immortality and Becoming Subjective // **Ethics** – № 19 – pp. 419-441 – URL: <https://escholarship.org/content/qt5f34955q/qt5f34955q.pdf>.

SOCIOCULTURAL DETERMINANTS OF CHANGING THE CONTENT OF THE CONCEPT “IN THE BLINK OF AN EYE”: FROM PLATO TO KIERKEGAARD

The article examines the influence of sociocultural factors on the evolution of the content of such an "exotic" concept as "in the blink of an eye". The history of this concept in its origins little is known to modern philosophers. Nevertheless, most of them are familiar with it under the terminological form "øjeblikket" and "Augenblick" which are using by S. Kierkegaard and M. Heidegger. The invariant content of this transitive concept is a timeless jump, instant transition. It can be a leap in changing the states of things and phenomena, a transition from movement to rest and vice versa (Plato). In the Bible, this concept expresses the transition from the temporal world of things to the divine world of eternity. In Kierkegaard we see understanding "in the blink of an eye" both in the dogmatic theological sense and in the new, existential sense. For Kierkegaard, øjeblikket is 1) the moment when the temporal and the eternal intersect; 2) øjeblikket appears when the eternal with the advent of Christ becomes a sign of history; 3) øjeblikket also means a word spoken at the right moment. For Heidegger, Augenblick is a breakthrough-enlightenment of a person, leading him from a falling temporality to one's own, authentic, and historical temporality. Augenblick for Heidegger is identical to Dasein. In all its forms, this concept retains its core content of an instantaneous jump, transition. At the same time, this concept, under the influence of sociocultural determinations, has evolved from ontology through theology to anthropology and existentialism, which corresponds to the philosophical and world outlook characteristics of the corresponding eras – antiquity, the Middle Ages, the New and modern times.

Keywords: instant, in the of blink an eye, moment, Plato, Augustine, Stridonsky, Kierkegaard, Heidegger

References

Avrelly Mark Antoniy (2020) Rozmysly. Naodyntsi z soboyu [Τὰ εἰς ἑαυτὸν] – K.: Andronum – 100 s.

Avustin Avrelly Blazhennyi (2021) Spovid` [Confessiones] – per. Yurly Mushak – K.: SvIchado – 356 s

Kovel'man A.B., Geršovič U. (2016) Ostanovit' mgnovenie: «Brahot» i «Ispoved'» Avgustina [Stop the Moment: "Brachot" and "Confession" by Augustine] // **Voprosy filosofii** – № 4 – сс. 113-128.

Kucenko V. V. (2013) Paradoksal'naâ temporal'nost' S. K'erkegora [S. Kierkegaard's paradoxical temporality] // **Molodoj učenij** – № 8 (55) – Kazan': Molodoj učenij – сс. 495-499 URL: <https://moluch.ru/archive/55/7567/>

K'erkegor Søren (2010) Ponâtie straha [Begrebet frygt] // **K'erkegor Søren**. Strah i trepet / Per. s dat. – Izd. 2-e, dopolnennoe i ispravlennoe – M.: Kul'turnaâ revolûciâ – (Klassiki sovremennosti) – 488 s. – сс. 123-286.

Stridonskij Ieronim Blažennyj, prepodobnyj (2022). Pis'ma 87-117. Pis'mo 95. Pis'mo k Minerniû i Aleksandru, monaham [Letters 87-117. Letter 95. Letter to Minernios and Alexander, monks] // **Azбука веры** – URL: https://azbyka.ru/otechnik/Ieronim_Stridonskij/pisma-87-117/#0_26

Florovskij G. V. (1930) Spor o nemeckom idealizme [Debate over German idealism] // **Put'** – № 25 – ss. 51-81.

1-st Corinthians 15:52 (2022) // **Bible Hub** URL: https://biblehub.com/interlinear/1_corinthians/15-52.htm

Atom. *tem-(2022) // **Online Etymology Dictionary** URL: <https://www.etymonline.com/word/atom>

Backhouse Stephen (2011) Kierkegaard's critique of Christian nationalism – Oxford : Oxford University Press URL: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199604722.001.0001/acprof-9780199604722>

Dupré Louis (1984) Of Time and Eternity in Kierkegaard's Concept of Anxiety // **Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers** – 1984 – Volume 1 – Issue 2 – pp. 160-176 URL <https://core.ac.uk/download/pdf/216987066.pdf>.

ἐξαίφνης (2022) // **Mounce Bill**. Greek-Dictionary For an Informed Love of God URL: <https://www.billmounce.com/greek-dictionary/exaiphnes>.

Geter Kenneth David (2016) Missed Appropriations: Uncovering Heidegger's Debt to Kierkegaard in Being and Time. Electronic Theses and Dissertations. 1195. URL: <https://digitalcommons.du.edu/etd/1195>

Hemati Christi Lyn (2009) The Concept of Eternity in Kierkegaard's Philosophical Anthropology // **A Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy** – Baylor University – Waco, TX – 249 p. URL: <https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/391/2/02Whole.pdf>

Kierkegaard Søren (2009) Concluding unscientific postscript to the philosophical crumbs. Trans. Alastair Hannay. Cambridge: Cambridge University Press.

Luke 2:13 (2022) // **Bible Hub** URL: <https://biblehub.com/interlinear/luke/2-13.htm>

øjeblikket (2022) // **Den Store Danske** URL: <https://denstoredanske.lex.dk/%C3%B8jeblikket>

Rhipé (2022) // **Bible Hub** URL: <https://biblehub.com/greek/4493.htm>.

Ward Koral (2001) In the «Blink of an Eye». An Investigation into the Concept of the 'Decisive Moment' (*Augenblick*) as Found in Nineteenth and Twentieth Century Western Philosophy // **Thesis** for the degree of Doctor of Philosophy of Murdoch University.

Wrathall Mark A. (2015) Trivial Tasks that Consume a Lifetime: Kierkegaard on Immortality and Becoming Subjective // **Ethics** – № 19 – pp. 419-441 – URL: <https://escholarship.org/content/qt5f34955q/qt5f34955q.pdf>.